

РЕЦЕНЗІЯ

Фундаментальне дослідження теоретичних та правових основ диференціації процесуальної форми у кримінальному судочинстві¹

Тенденція диференціації кримінального провадження є визнаною на рівні міжнародних стандартів судочинства та усталеною як для іноземного, так і для національного кримінального процесу. У кримінальному процесі України диференціація кримінально-процесуальної форми мала місце і за Кримінально-процесуальним кодексом 1960 р., хоча у період його прийняття та початку дії точилася дискусія щодо її доцільності, можливості та необхідності.

Натепер в Україні ця тенденція набула особливої актуальності, про що свідчить, зокрема, та велика кількість диференційованих порядків кримінального провадження, яку містить Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р., що повністю відповідає Рекомендації № R (87) 18 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо спрощення кримінального правосуддя, Рекомендації № R (99) 19 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам Ради, які зацікавлені в організації медіації у кримінальних справах, Резолюції Економічної та соціальної Ради ООН «Про основні принципи використання програм відновного правосуддя у кримінальних справах» від 24 липня 2002 р. та ін.

Разом з тим, нормативна регламентація диференційованих порядків

кримінального провадження повинна мати під собою належну доктринальну базу, яка має містити науково-обґрунтовані критерії та межі диференціації, враховуючи необхідність досягнення завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України 2012 р. та урахування вимог міжнародних стандартів судочинства та практики Європейського суду з прав людини. Кримінально-процесуальна доктрина України, безсумнівно, не залишається осторонь цієї проблематики; так, активно досліджені, у тому числі і на рівні дисертацій та монографій, питання спрощеного кримінального провадження; провадження на підставі угод; провадження у суді присяжних; провадження у формі приватного обвинувачення; провадження щодо неповнолітніх; провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру; спеціального кримінального провадження; принцип процесуальної економії. Проте, попри важливість таких наукових досліджень, слід констатувати брак наукових розвідок, у яких би розглядалися загальнотеоретичні питання значення, доцільності та меж диференціації кримінально-процесуальної форми; зв'язок диференціації кримінально-процесуальної форми з іншими процесуальними категоріями; межі та критерії такої диференціації,

¹ Трофименко В.М. Теоретичні та правові основи диференціації процесуальної форми у кримінальному судочинстві: монографія / В.М. Трофименко. – Х.: ТОВ «Оберіг», 2016. – 304 с.

що здійснювалися б на основі характеристики концепту кримінально-процесуальної форми. Блискучим винятком є нещодавно представлене науковій громадськості монографічне дослідження В.М. Трофименка — «Теоретичні та правові основи диференціації процесуальної форми у кримінальному судочинстві» (2016 р.), у якому на основі положень Кримінального процесуального кодексу України 2012 р. вперше в українській кримінально-процесуальній доктрині комплексно розглянуто проблематику диференціації процесуальної форми у кримінальному судочинстві та сформовано наукову концепцію диференціації процесуальної форми у кримінальному судочинстві.

Рецензована монографія характеризується вдалим структуруванням; автор від розгляду питань сутності кримінально-процесуальної форми, системи чинників, що впливають на неї, логічно переходить до характеристики системно-структурної побудови кримінального процесу та надалі — дослідження сутності диференціації кримінально-процесуальної форми та її критеріїв.

Так, у Розділі 1 автор розкриває поняття та ознаки кримінально-процесуальної форми, включаючи її межі, досліджує поняття «кримінальне провадження», його співвідношення із суміжними категоріями, звертається до категорії «процесуальний режим», характеризує категорію «належна правова процедура»; надає аксіологічну характеристику кримінально-процесуальні форми; розглядає співвідношення кримінально-процесуальної форми та формалізму. При цьому автор ґрунтовно досліджує та робить висновки щодо співвідношення понять «кримінально-процесуальна форма» та «належна правова процедура» (с. 43-49, 76),

виділяє положення щодо соціальної цінності кримінально-процесуальної форми.

У Розділі 2 визначаються чинники, що впливають на кримінально-процесуальну форму; до них віднесено кримінально-процесуальну політику, науково-технічний прогрес та соціальні норми. Слід повністю погодитись із детермінуючим значенням виділених чинників, у тому числі й кримінально-процесуальної політики, цікаве визначення якої наведено на с. 121 монографії.

Концептуальною новизною у контексті структурування кримінального процесу відзначається Розділ 3 монографії, який присвячено дослідженню поняття та ознак кримінально-процесуального провадження як компоненту кримінального процесу та системно-структурній характеристиці кримінального процесу. Незважаючи на розробленість цих питань у доктрині (хоча більшою мірою на рівні навчальної літератури), автору вдалося обґрунтувати горизонтальну та вертикальну структуру системи кримінального процесу (с. 181). Відмітимо, що автором логічно поділено процесуальні провадження на ті, предметом яких виступають кримінально-правові відносини, та провадження, які спрямовані на врегулювання правових відносин, які безпосередньо не пов'язані із кримінально-правовими, але їх виникнення та розвиток створюють необхідні умови для вирішення завдань кримінального провадження (до них віднесені додаткові та особливі процесуальні провадження) (с. 181-184). Відмітимо при цьому, що при розгляді питань диференціації кримінально-процесуальної форми особливі процесуальні провадження практично не згадуються іншими дослідниками цієї проблематики.

Надалі, у Розділі 4, автор переходить до розгляду поняття та ознак диференціації кримінально-процесуальної форми, її мети, функцій та загальних положень. Слід відмітити наукову смисливість автора, який виділив систему загальних положень диференціації кримінально-процесуальної форми (с. 221-232).

Критеріям диференціації кримінально-процесуальної форми присвячено завершальний Розділ 5, у якому автор, поряд із традиційно виділяемими матеріально-правовим та процесуальним критеріями, розглядає і кримінологічний критерій. Слід відмітити і розгалуженість виділених автором аспектів матеріально-правового критерію, який не зводиться лише до ступеня суспільної небезпеки злочину (с. 275-276).

Слід відмітити і у цілому виправдану послідовність розгляду питань у кожному окремому розділі.

Робота ґрунтується на достатній кількості нормативних, доктринальних та емпіричних джерел. Таким чином, науковий рівень дослідження є, безсумнівно, високим, робота є самостійною, оригінальною науковою працею, яка має велике теоретичне та практичне значення. До безумовних позитивних рис монографії відноситься те, що автор не «зациклюється» на догматичній характеристиці диференційованих порядків кримінального провадження (що логічно, бо ці питання більш-менш детально та у цілому ґрунтовно (хоча, на жаль, і не завжди) розглянуті в інших наукових працях), а вирішує більш «глибинні» проблеми диференціації кримінально-процесуальної форми. З першого погляду на зміст монографії автору можна було б дорікнути те, що власне диференціації присвячено лише два розділи з п'яти, але ознайомлення з текстом

роботи «знімає» це зауваження, оскільки очевидно, що без розгляду загальних питань кримінально-процесуальної форми дослідити концептуальні питання її диференціації неможливо.

Проте, як і будь-яке наукове дослідження такого рівня, у роботі містяться певні дискусійні твердження, а щодо деяких положень можливо висловити певні зауваження та пропозиції.

1. На думку рецензента, структурування роботи виглядало б логічніше, якщо б питання про соціальні норми як чинники, що впливають на кримінально-процесуальну форму, розглядалися б у підрозділі 2.1. Розділу 2 монографії, враховуючи більш важливе детермінуюче значення соціальних норм порівняно із кримінально-процесуальною політикою (яка, в ідеалі, повинна ці норми також враховувати) та науково-технічним прогресом.

2. Складно погодитись із використаною автором термінологією при характеристиці функцій диференціації кримінально-процесуальної форми, оскільки термін «функція» має інше значення у кримінальній процесуальній доктрині. У досліджуваному контексті можливо стверджувати про значення або призначення диференціації кримінально-процесуальної форми.

3. Автором ґрунтовно досліджено соціальну цінність кримінально-процесуальної форми, і з виділеними ним на с. 76-77 аспектами цієї цінності слід погодитися повністю. Проте, екстраполюючи ідеї правової аксіології на досліджувану проблематику, автору слід було б розглянути не тільки соціальну цінність кримінально-процесуальної форми, а й її інструментальну цінність, та показати зв'язок соціальної та власної і особистісної цінності кримінально-процесуальної форми.

4. Додаткового обґрунтування потребує виділення кримінологічного критерію диференціації кримінально-процесуальної форми. На думку рецензента, виділені автором ознаки цього критерію не дозволяють його ґрунтовно розмежувати із процесуальним критерієм, враховуючи, що кримінологічний критерій пов'язується із особливим правовим режимом (с. 277).

Разом з тим, наведені зауваження мають, на глибоке переконання рецензента, скоріше не критичний характер,

а характер побажань щодо можливого вдосконалення тексту монографії та врахування їх у подальших наукових дослідженнях автора.

Високий науковий рівень монографії, її оригінальність та ґрунтовність, теоретичне та практичне значення дозволяють зробити висновок, що рецензоване дослідження є істотним внеском у кримінально-процесуальну доктрину, яке займе чільне місце серед сучасних кримінально-процесуальних наукових досліджень.

*Доктор юридичних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри кримінального
процесу Національного університету
«Одеська юридична академія»*

І.В. Гловюк

